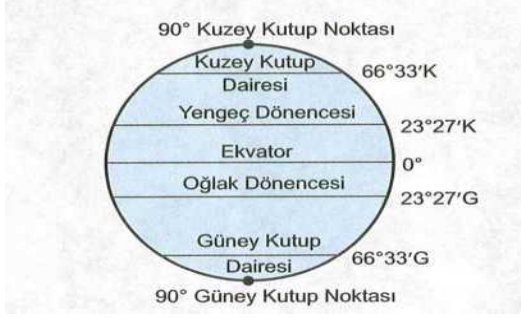
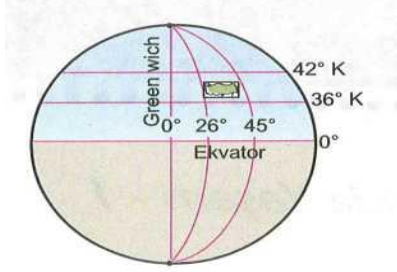

Kutup noktalarından eşit uzaklıktan geçtiği varsayılan ve dünyayı iki eşit yarıma ayıran daireye **Ekvator** denir. Ekvatora paralel olarak uzanan çizgilere Paralel denir. Dünya üzerindeki bir yerin konumu belirtilirken paralel ve meridyenler kullanılır.

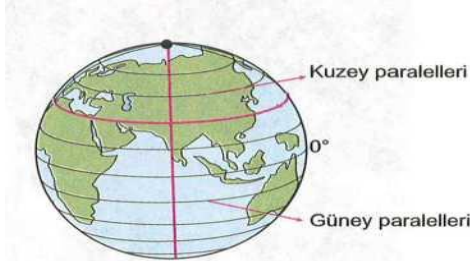

Yerküreyi kuzey ve güney olmak üzere iki eşit parçaya bölen daireye Ekvator denir. Ekvatorun kuzeyine; Kuzey Yarım Küre, güneyine; Güney Yarım Küre denir. Paraleller, Ekvator'a eşit aralıklarla yatay olarak birer derece açılarla, çizilen dairelerdir. Örneğin Türkiye, 36° -42° kuzey paralelleri arasında yer alır.

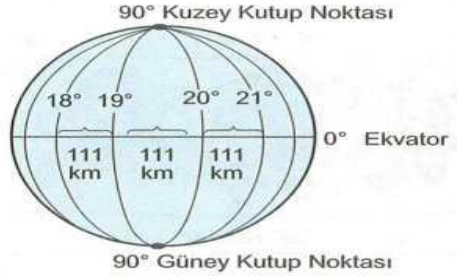
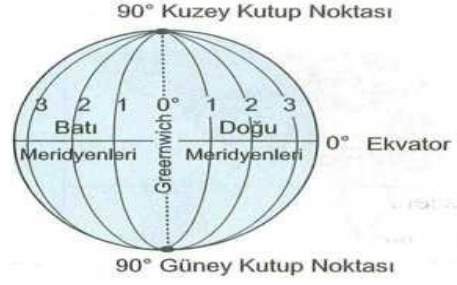

Paralellerin Özellikleri

- ♦ Ekvator başlangıç paralelidir. En büyük paraleldir.
- * Paralellerin dereceleri Ekvator'dan kutuplara doğru büyür.
- * 90 tanesi kuzeyde, 90 tanesi güneyde olmak üzere 180 adet paralel dairesi vardır.
- * Paralellerin aralarındaki uzaklık 111 km olup her yerde aynıdır.
- * Dünyanın şekline dolayı çevre uzunlukları Ekvator'dan kutuplara doğru kısalır. Bu nedenle aralarındaki alanlar da kutuplara doğru küçülür.
- * Paraleller birbirleriyle kesişmez ve birleşmez.

Meridyenler ve Özellikleri : Bir kutuptan diğer kutba ulaşan, ekvatoru dik açıyla kesen yarım çemberlere meridyen denir.

- ♦ Başlangıç meridyeni olarak, İngiltere'nin Greenwich (Griniç) gözlemevinden geçen meridyen kabul edilmiştir.
- ♦ Meridyenler, başlangıç meridyenine göre doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 180 tanesi doğuda, 180 tanesi de batıda olmak üzere toplam 360 meridyen yayı vardır.
- ♦ Bütün meridyenler kutup noktalarında birleşirler. Meridyenlerin boyları birbirine eşittir.
- ♦ Ardışık iki meridyen arasındaki yerel saat farkı 4 dakikadır.

Bir model küreye baktığımızda dünya üzerinde irili ufaklı kara parçalarının olduğunu fark ederiz. İşte dünya üzerindeki bu çok büyük kara parçalarına kıta denir. Dünya üzerinde yedi kıta vardır. Bu kıtalar; Asya, Avrupa, Afrika, Antartika, Avustralya (Okyanusya), Kuzey Amerika ve Güney Amerika'dır. Kıtaların arasındaki çukur alanları dolduran büyük su kütlelerine "Okyanus" denir. Okyanuslara; Büyük Okyanus(Pasifik), Atlas Okyanusu(Atlantik) ve Hint Okyanusu örnek olarak gösterilebilir.

Kıtalar Büyükten Küçüğe

1. Asya
2. Afrika
3. Kuzey Amerika
4. Güney Amerika
5. Antartika
6. Avrupa
7. Okyanusya

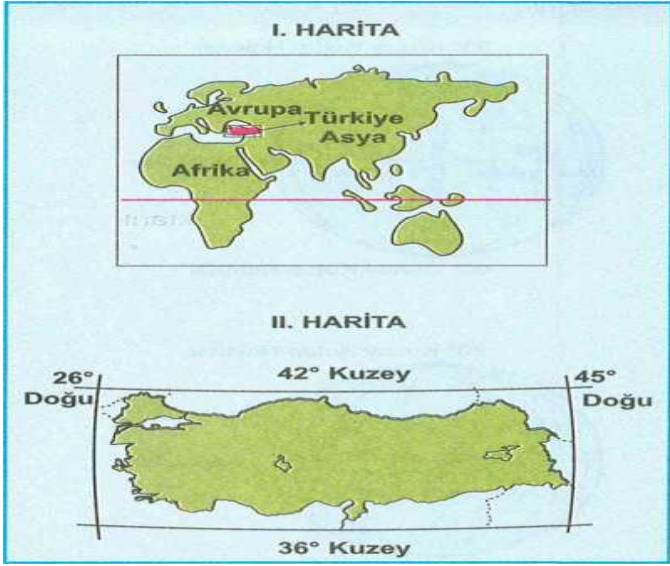
TÜRKİYE'NİN DÜNYA ÜZERİNDEKİ YERİ (COĞRAFİ KONUMU)

Dünya üzerindeki bir yerin bulunduğu konum özel konum ve matematik konumu olmak üzere iki şekilde ifade edilir.

Türkiye;

- ♦ Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan, önemli ticaret yolları üzerinde bulunan,
- * Üç tarafı denizlerle çevrili,
- * Denizlerle ve okyanuslarla bağlantı sağlayan,
- ♦ İstanbul ve Çanakkale boğazlarına sahip bir ülkedir. Ayrıca değişik iklim tiplerinin görülmesi
- ♦ Zengin yeraltı ve yer üstü kaynaklarının olması Türkiye'nin özel konumu ile ilgili özellikleridir.

Paraleller	Uzunlukları (km)
0°	40.076
15°	38.800
30°	34.700
45°	28.400
60°	20.000
75°	10.000
90°	0

Yukarıda verilen haritalara bakarak tabloda boş bırakılan yerleri doldurunuz.

I. haritaya göre Türkiye'nin Özel Konumu	II. haritaya göre Türkiye'nin Matematik Konumu
• Denizlere kıyısı vardır.	• Kuzey Yarım Kürede yer alır.
•	-
-	-
-	-
•	-
•	-

HARİTA VE ÖLÇEK BİLGİSİ

Coğrafya biliminde gezi ve gözlemin önemi büyüktür. Gezi ve gözlemlerde, haritalarda göremeyeceğimiz ayrıntıları öğrenme imkanı buluruz. Fakat çok geniş alanları incelemek gerektiğinde, haritaya ihtiyaç duyarız. Yeryüzündeki bazı coğrafi olayları açıklayabilmek için de haritaya ihtiyaç vardır.

Harita; yeryüzünün tamamının ya da bir bölümünün, kuşbakışı ve ölçekli olarak düzleme aktarılmasıdır.

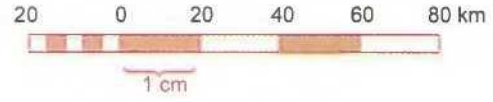
Buna göre haritaların iki temel özelliğinden söz edilebilir.

- ♦ Haritalar yeryüzü şekillerinin kuşbakışı görünümünü yansıtır.
- ♦ Haritalarda yeryüzü şekilleri belirli bir ölçekle **küçültülerek** gösterilir.

Yeryüzü şekillerinin birebir haritasının çizilmesi mümkün değildir. Bu nedenle arazideki gerçek uzunluklar belirli bir oranda küçültülerek haritaya aktarılır. Haritalardaki bu küçültme oranına **ölçek** adı verilir. Ölçekler kesir ölçek ve çizik ölçek olarak iki şekilde gösterilir. Genellikle her iki yöntem de kullanılır.

A. Kesir ölçek : Küçültme oranının kesirli sayılarla ifade edildiği ölçeklerdir. Örneğin; 1/100.000, 1/25.000, 1/250.000 gibi. Kesir ölçekte pay her zaman 1 dir. Payda ise, gerçek uzunluğun kaç kez küçültüldüğünü gösterir. Küçültme ne kadar fazla olursa, harita o derece küçük olacağından, ölçek paydası büyüdükçe ölçek küçülmüş olur. Payda küçüldükçe ölçek büyür fakat haritadaki ayrıntı artar.

B. Çizgi ölçek : Harita üzerindeki uzunlukların gerçekte ne kadar oldukları bir doğru üzerine işaretlenerek oluşturulur.

Yukarıda verilen ölçekte, haritadaki 1 cm'lik uzunluk, arazide 2.000.000 cm'yi yani 20 km'yi göstermektedir. **Çizik ölçeklerde 0 (sıfır)'ın solunda yer alan kısım, çizik ölçeğin yeterli olmadığı durumlarda, küçük uzunlukları ölçmek için kullanılır.**

Haritalarda genellikle çizgi ve kesir ölçek birlikte kullanılır. Çizgi ölçek, kesir ölçeğe göre daha kullanışlıdır. Bunun nedeni harita, fotoğraf veya fotokopi ile küçültülüp büyütülse de çizgi ölçeğin gösterdiği uzunlukların değişmemesidir. Çünkü bu işlem sırasında çizgi ölçek de aynı oranda küçültülmüş veya büyütülmüş olur.

Ölçeklerin Dönüşümü

Kesir Ölçeğin Çizgi Ölçeğe Çevrilmesi

Kesir ölçeğin çizgi ölçeğe çevrilmesi için haritadaki 1 cm'nin gerçekte kaç km'yi gösterdiğinin bulunması gerekir.

Örnek

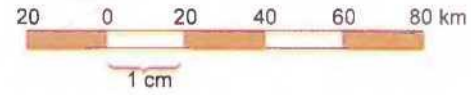
1/2 000 000 kesir ölçeğinin çizgi ölçek olarak ifadesi nedir?

Çözüm

$$\text{Ö} = \frac{\text{H.U.}}{\text{G.U.}} = \frac{1}{2\,000\,000}$$

Haritadaki 1 cm gerçekte 2 000 000 cm'ye yani 20 km'ye eşittir.

Buna göre, 1 cm'nin 20 km olarak gösterildiği çizgi ölçek hazırlanır.

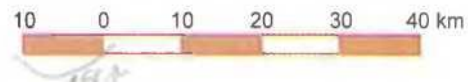

Çizgi Ölçeğin Kesir Ölçeğe Çevrilmesi

Çizgi ölçeğin boyu haritadaki uzunluğu verir. Çizgi ölçek üzerindeki tüm bölümlerin toplamı gerçekteki uzunluğu ifade eder.

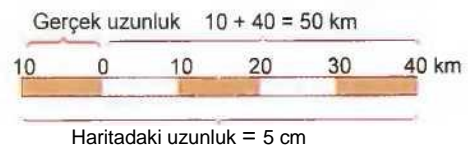
$$\text{Ölçek} = \frac{\text{Çizgi ölçeğin harita uzunluğu}}{\text{Çizgi ölçeğin gerçek uzunluğu}}$$

Örnek:

Yukarıdaki çizgi ölçeğin harita uzunluğu 5 cm'dir. Buna göre, kesir ölçek olarak değeri nedir?

Çözüm

$$\text{H.U.} = 5\text{ cm} \quad \text{G.U.} = 50\text{ km} \quad \text{Ölçek} = ?$$

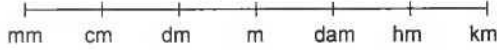
$$\text{Ölçek} = \frac{\text{H.U.}}{\text{G.U.}} = \frac{5\text{ cm}}{50\text{ km}} = \frac{5\text{ cm}}{5.000.000\text{ cm}} = \frac{1}{1.000.000}$$

Ölçek Hesaplamaları

Harita üzerinden, **haritadaki uzunluk, gerçek uzunluk ve ölçek** hesaplamaları yapılabilir.

Uzunluk hesaplarını hatasız yapabilmek için uzunluk ölçüsü birimlerini bilmek gerekir. Uzunluk ölçüleri 10'ar 10'ar büyür, 10'ar 10'ar küçülürler.

Metre'nin alt ve üst katları:

Gerçek Uzunluğun Bulunması

Gerçek uzunluğu bulmak için harita üzerindeki uzunluk ile ölçeğin paydası çarpılır.

$$\begin{array}{c} \text{Gerçek} \\ \text{uzunluk} \\ \text{(G.U.)} \end{array} = \begin{array}{c} \text{Harita} \\ \text{uzunluğu} \\ \text{(H.U.)} \end{array} \times \begin{array}{c} \text{Ölçeğin} \\ \text{paydası} \\ \text{(Ö.P.)} \end{array}$$

Örnek

1/400.000 ölçekli bir haritada 20 cm olan iki şehir arası uzaklık gerçekte kaç km'dir?

Çözüm

$$\text{Ölçek} = 1/400.000 \text{ H.U.} = 20 \text{ cm G.U.} = ?$$

$$\text{G.U.} = \text{H.U.} \times \text{Ö.P.}$$

$$= 20 \times 400.000 = 8.000.000 \text{ cm} = 80 \text{ km}$$

Haritadaki Uzunluğun Bulunması

— Gerçek uzunluğun haritadaki karşılığını bulmak için, gerçek uzunluk ölçeğin paydasına bölünür.

$$\begin{array}{c} \text{Harita} \\ \text{uzunluğu} \\ \text{(H.U.)} \end{array} = \frac{\text{Gerçek uzunluk (G.U.)}}{\text{Ölçek paydası (Ö.P.)}}$$

Örnek

Gerçekte 500 km olan iki şehir arası uzaklık 1/1.000.000 ölçekli haritada kaç cm olarak gösterilir?

Çözüm

$$\text{G. U.} = 500 \text{ km} \quad \text{Ölçek} =$$

$$1/1.000.000$$

$$\text{H. U.} = ?$$

$$\begin{aligned} \text{H.U.} &= \frac{\text{G.U.}}{\text{Ö.P.}} = \frac{500 \text{ km}}{1.000.000 \text{ cm}} \\ &= \frac{50.000.000 \text{ cm}}{1.000.000 \text{ cm}} \\ &= 50 \text{ cm} \end{aligned}$$

$$\text{Ölçek} = \frac{\text{Harita uzunluğu (H.U.)}}{\text{Gerçek uzunluk (G.U.)}}$$

Örnek

Gerçekte 400 km olan iki şehir arasındaki mesafe haritada 20 cm olduğuna göre bu haritanın ölçeği nedir?

Çözüm

$$\text{G. U.} = 400 \text{ km}$$

$$\text{H. U.} = 20 \text{ cm} \quad \text{Ölçek} = ?$$

$$\begin{aligned} \text{Ölçek} &= \frac{\text{H.U.}}{\text{G.U.}} = \frac{20 \text{ cm}}{400 \text{ km}} \\ &= \frac{20 \text{ cm}}{40.000.000 \text{ cm}} = \frac{1}{2.000.000} \end{aligned}$$

ÖLÇEKLERİNE GÖRE HARİTALAR

1-BÜYÜK ÖLÇEKLİ HARİTALAR

A. Planlar: Ölçeği 1/20.000'e kadar olan haritalardır. Şehir imar planları, kadastr haritaları bu türdendir.

B. Topoğrafya Haritaları: Ölçeği 1/20.000 ile 1/200.000 arasında olan haritalardır. Ulaşım haritaları ile topoğrafik haritalar bu türdendir.

2. ORTA ÖLÇEKLİ HARİTALAR

Ölçeği 1/ 200.000 ile 1/ 500.000 arasında olan haritalardır.

3. KÜÇÜK ÖLÇEKLİ HARİTALAR

Ölçeği 1/ 500.000'den daha küçük olan haritalardır. Bu haritalar Dünya'nın, kıtaların, ülkelerin tamamını veya bir bölümünü gösterir.

Ölçeklere Örnekler

$\frac{1}{10.000.000}$	→ Dünya Haritası
$\frac{1}{5.000.000}$	→ Asya Kıtası Haritası
$\frac{1}{1.000.000}$	→ Türkiye Haritası
$\frac{1}{500.000}$	→ Ankara Haritası
$\frac{1}{50.000}$	→ Kızılay Haritası
$\frac{1}{5.000}$	→ Sakarya Caddesi

İKLİMİN İNSAN YAŞAMINA ETKİLERİ

Dünya'nın değişik bölgelerinde yaşayan insanların beslenme alışkanlıkları, giyimleri, barınakları ve yaşam biçimleri birbirinden farklıdır. Bu durum yaşanan iklimin farklı olmasıyla açıklanabilir.

İklim; uzun yıllar boyunca bir alanda etkili olan ortalama hava şartlarıdır.

ÇÖL İKLİMİ

Afrika'nın sıcak iklimlerinde insanlar yaşamını nasıl sürdürürler? Çöl ortamında nasıl yaşam mücadelesi verirler? Bu gibi yerlerde insanlar, kendileri ve hayvanları için su ve ekip biçmek için de tarım alanı bulmak zorundadır. Adeta çölü yeşertmekle uğraşırlar. Su için derin kuyular kazar veya az da olsa etraftaki sulak arazilerin bulunduğu yerde toplanırlar. Bu iklimin görüldüğü yerlerde gündüzleri çok sıcak, geceleri ise dondurucu bir soğuk hakimdir. Sıcaklık fazla olduğu için ve kum fırtınalarından korunmak için açık renkli olan ve yalnızca gözleri açıkta bırakılan bir başlık sararlar kafalarına. Ulaşımında ve taşımacılıkta genellikle çöl hayvanı olan develeri kullanırlar.

KUTUP İKLİMİ

Eskimolar, Kanada'nın kuzeyinde ve Grönland'da yaşarlar. Karlarla ve buzlarla kaplı bu bölgede, Eskimolar geçimlerini genellikle avcılıkla sürdürürler. En çok fok balığı ve geyik avlarlar. Ulaşım daha çok köpeklerin çektiği kızaklarla sağlanır. Sebze ve meyve ihtiyaçlarını ise farklı ülkelere karşılarlar.

EKVATORAL İKLİM

Ekvatora yakın yerlerde görülen iklim tipidir. Bu iklimin görüldüğü yerlerde patates, lahana, muz, şeker kamışı gibi ürünler yetişir.

Ekvator yıl boyu güneş ışınlarını büyük açı ile aldığı için yıl boyu yaz mevsimi yaşanır ve yüksek sıcaklıklar görülür. İnsanlar ince elbiseler giyerler ve ısınma sorunları yoktur. Buralarda yaşayanlar yerleşim yeri olarak yüksek yerleri tercih ederler.

Bu iklimde mevsim farklılığı yoktur.

MUSON İKLİMİ

Güneydoğu Asya'da görülür. Nüfusu yoğundur. Yaz mevsimi sürekli yağış alır. Bölge halkının temel geçim kaynağı pirinçtir. Ancak yağışlar zaman zaman can ve mal kaybına neden olmaktadır.

Geniş bir alanda, uzun yıllar boyunca etkili olan ve gözlenen hava koşullarına iklim denir. Canlıların yaşadığı doğal çevre koşullarını belirleyen en önemli etkenlerden biri de iklimdir. Dar bir alanda etkili olan kısa süreli ve değişken hava koşullarına ise hava durumu denir.

İklim belirtilirken kurak, yağışlı, soğuk gibi ifadeler kullanılır. Hava durumu belirtilirken güneşli, rüzgârlı, yağmurlu gibi ifadeler kullanılır.

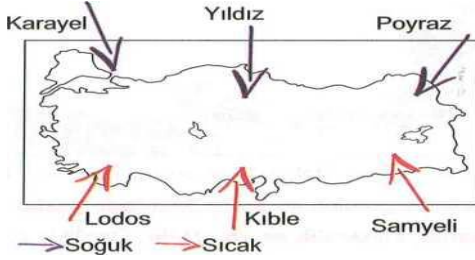
İklimi etkileyen birçok etmen vardır. Bunlardan en önemlisi Güneş ışınlarının geliş açısıdır.

Dünya'nın şeklinden dolayı ekvatordan uzaklaştıkça sıcaklık azalır. 21 Haziran'da güneş ışınlarının dünyaya geliş açılarını gösteren görsele baktığımızda, ışınların ekvator ve Yengeç Dönencesi'ni daha fazla ısıttığını görüyoruz. Yerkürenin en sıcak alanları burada yer alır. Yerkürenin en soğuk alanları olan kutuplarda güneş ışınları daha geniş alanlara yayılır. Bunun dışında iklim, okyanuslara ve denizlere yakınlık, karasallık, yükselti gibi etkenlere bağlı olarak değişkenlik gösterir.

ÜLKEMİZDE AYNI GÜN FARKLI HAVA OLAYLARI NEDEN YAŞANIR?

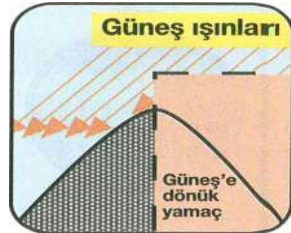
Rüzgârlar

Soğuk yerden gelen rüzgarlar sıcaklığı azaltırken, sıcak yerden gelen rüzgarlar sıcaklığı artırmaktadır.

Baki

Dağların güneş ışınlarına karşı durumları iklimi etkiler, ülkemizde dağların güney yamaçları kuzey yamaçlarından daha sıcaktır.

Yükselti

Türkiye'de batıdan doğuya gidildikçe yükselti artmaktadır. Ortalama yükseltisi 1132 metre olan ülkemiz yüksek bir ülkedir.

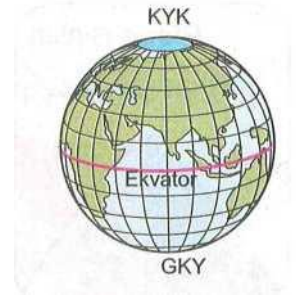
Karasallık

Karalar erken ısınır erken soğur. Denizler geç ısınır geç soğur. Denizler yazın serin, kışın ise ılıman etki yaratır.

Ekvator'a Uzaklık

Ekvator'dan uzaklaştıkça ve kutuplara yaklaştıkça sıcaklık azalır. Ülkemiz Ekvator'a daha yakındır. Bu sebeple de ülkemiz ılıman iklim kuşağındadır.

TÜRKİYE'DE İKLİM ÇEŞİTLERİ

Ülkemizde değişik iklim tiplerinin görülmesinin başlıca nedenleri;

- ♦ İlman iklim kuşağında yer alması,
- ♦ Üç tarafının denizlerle çevrili olması,
- Yükseltisinin fazla olmasıdır.

Türkiye'de aynı anda farklı iklim türlerinin görülmesinin diğer bir nedeni ise yerşekillerinin çeşitlilik göstermesidir, (özel konum)

TÜRKİYE'NİN İKLİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1. Matematik Konum : 36°-42° kuzey paralelleri arasında yer alan Türkiye, ılıman iklim kuşağında yer alır. Dört mevsim belirgin olarak görülür. Ülkemizde kuzeyden esen rüzgarlar sıcaklığı düşürürken, güneyden esen rüzgarlar sıcaklığı artırır.

Türkiye'nin Matematik Konumunun Sonuçları

* En kuzeyi ile en güneyi arasındaki uzaklık 666 km'dir.

(42° - 36° = 6° 6° x 111 km = 666 km)

En doğusu ile en batısı arasında 76 dakikalık zaman farkı vardır.

(45°-26°=19° 19° x 4 dk = 76 dk)

Kuzey Yarım Küre'de orta kuşakta yer alır.

Buna bağlı olarak;

Güneş ışınlarını hiçbir zaman dik açıyla almaz.

Cisimlerin gölgesi öğlen vakti daima kuzeyi gösterir.

2. Özel Konum : Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olması, dağların kuzeyde ve güneyde denize paralel olarak uzanması, batıda ise denize dik uzanması, yükseltisinin batıdan doğuya doğru artması ve yerşekillerinin çeşitlilik göstermesi iklim özelliklerini etkilemiştir.

Türkiye'nin Özel Konumunun Sonuçları

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine en çok yaklaştığı yer üzerindedir. Bu nedenle üç kıta arasında doğal bir köprü konumundadır. Uluslararası ticaret yolları üzerindedir.

* Üç tarafı denizlerle çevrilidir ve yeryüzü şekilleri çeşitlidir. Bu nedenle;

- Aynı anda farklı iklim özellikleri görülür.

Yetiştirilen tarım ürünlerinin çeşitliliği fazladır.

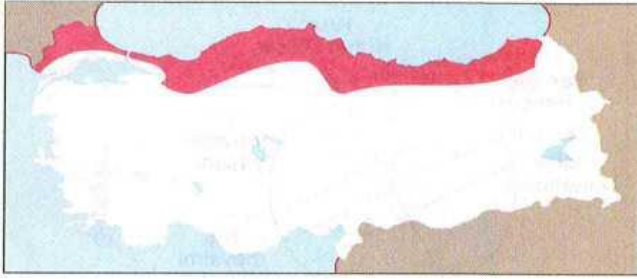
Turizm faaliyetleri gelişmiştir.

Ortalama yükseltisi fazladır ve yükselti batıdan doğuya doğru artar.

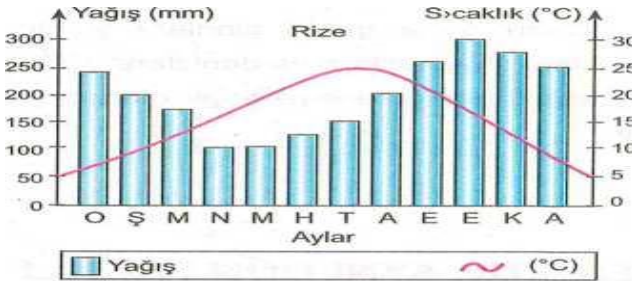
Zengin petrol yataklarına sahip Ortadoğu ülkeleri ile ekonomik bakımdan gelişmiş Avrupa ülkelerine yakındır.

Çanakkale ve İstanbul boğazlarına sahiptir. Bu nedenle askeri ve politik açıdan öneme sahiptir.

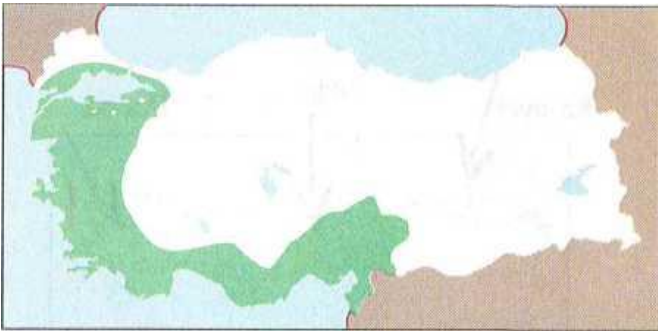
Karadeniz İklimi

Karadeniz kıyı şeridi boyunca görülen bu iklim çeşidinde her mevsim yağışlıdır. Mevsimler arasında karasal iklimdeki gibi büyük sıcaklık farklılıkları yoktur. Yazlar serin, kışlar ise ılıktır. Rize, Karadeniz iklimi özelliklerini iyi yansıtan illerimizdendir. Her mevsim yağış alan Rize'de en fazla yağış sonbaharda görülür ve ortalama yağış 800 mm civarındadır.

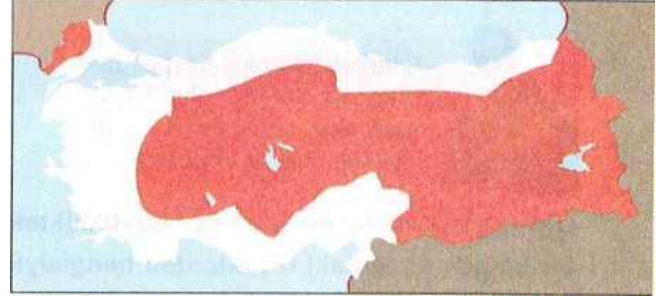

Akdeniz İklimi

Antalya, Akdeniz ikliminin görüldüğü illerimizdendir. En fazla yağış kış aylarında görülür ve ortalama yağış 700 mm civarındadır. Yağış, Akdeniz üzerinde farklı sıcaklıktaki hava kütlelerinin karşılaşmasına bağlı olarak meydana gelir.

Karasal İklim

Ülkemizde görülen en yaygın iklim çeşididir, iç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile kıyı bölgelerinin iç kesimlerinde görülür. Bu iklimin en önemli özelliği havanın çabuk ısınıp, çabuk soğumasıdır. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE YERLEŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Doğal Faktörler

İklim:

Tarih boyunca yerleşme üzerinde en etkili olan faktördür. İnsanlar daha çok uygun iklim koşullarına sahip olan orta kuşak karalarını yerleşme için tercih etmişlerdir. Kutuplar ve çöller gibi iklim şartları uygun olmayan yerler yerleşme için tercih edilmemiş ya da çok az tercih edilmiştir.

Yeryüzü Şekilleri:

İnsanlar yerleşmek için daha çok düz ovaları ve denize yakın yerleri seçmişlerdir. Yüksek ve engebeli yerlerde yerleşme daha az görülmüştür. Yeryüzü şekilleri daha çok ulaşım olan etkisi nedeniyle yerleşme üzerinde etkili olmuştur.

Su Kaynakları ve Verimli Araziler:

Yaşamın devam ettirilebilmesi suya bağlıdır. Su olmadan insanlar yaşayamazlar. Bu nedenle tarih boyunca yerleşmeyi etkileyen en önemli faktörlerden biri de su kaynakları olmuştur, insanların temel ihtiyaçlarının karşılanması, tarımsal faaliyetlerle gerçekleşmiştir. Bu nedenle su kaynaklarının bol olduğu verimli araziler, insanların yerleşmede öncelikli olarak tercih ettikleri yerlerdir.

Bitki Örtüsü

İklim ile doğrudan ilişkili olan bitki örtüsü de yerleşmeyi etkileyen faktörler arasında gösterilebilir. Sık ormanlık alanlar, yerleşmeye uygun olmayan yerlerdir.

Beşeri Faktörler

Ekonomik Faaliyetler:

İnsanlığın gelişmesiyle bir çok ekonomik faaliyet alanı ortaya çıkmıştır. Başta tarım olmak üzere, sanayi, ulaşım ve hizmet sektörleri yerleşme üzerinde etkili olmuştur. Bunun yanı sıra günümüzde sosyal imkanları gelişmiş ülke ve şehirler, insanların yerleşmek için tercih ettikleri yerler arasında gösterilir.

Anadolu, ticaret ve göç yolları üzerinde olması verimli topraklara sahip olması, iklim koşullarının yaşama elverişli olması ve coğrafi konumu nedeniyle değişik kavimlerin istila ettikleri ve yerleştikleri bir bölge olmuştur.

Yontma Taş Devrine ait Antalya - Karain Mağarası, Cilalı Taş Devrine ait Çanakkale - Truva, Konya Çatalhöyük, Yozgat - Alishar ve Çorum Alacahöyük önemli yerleşim merkezleridir.

UYGARLIKLARIN BEŞİÇİ

Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları Haritası

ANADOLU'DAKİ İLK UYGARLIKLAR

1. Hititler

- ♦ Kafkaslar'dan Anadolu'ya M.Ö. 2000'in başlarında geldikleri tahmin edilen Hititler, Orta Anadolu'da Kapadokya (Kızılırmak yayı) içerisine yerleşmişlerdir.
- ♦ Merkezleri Hattuşaş'tır. (Çorum - Boğazköy)
- ♦ Önceleri feodal beylikler halinde yaşayan Hititler, zamanla güçlü bir krallık ve merkezi devlet kurarak Anadolu'nun büyük bir kısmını ele geçirmişlerdir.

* Kral; ordu komutanı (başkomutan), dinî lider (başrahip) ve yargıç (başhakim) görevlerini yürütmekteydi. Ancak kralın yetkileri sınırsız değildi. Asillerden oluşan Pankuş Meclisi gerektiğinde kralı da yargılayabiliyordu.

• Pankuş meclisinin varlığından dolayı Hititlerde "Meşrutî Krallık" yönetiminden söz edilebilir. Hititlerde "Tavananna" denilen kraliçe devlet işlerinde kraldan sonra en çok söz sahibi kişiydi. Tavananna, kral seferde iken devlet işlerine vekalet eder, mührünü devletlerarası antlaşmalarda kullanır, her türlü törende kralın yanında bulunurdu. Krallık döneminde düzenli ordular kuran Hititler, bu sayede coğrafi olarak genişlediler.

Hititlerde din çok tanrıdır. Hitit ülkesine "Bin Tanrı İli" de denilmiştir. Tanrıların insan gibi düşünüp onların tasvirlerini yapmışlardır. Hitit kanunları oldukça gelişmiştir. Aile hukuku, ceza hukuku, borçlar hukuku gibi bölümlere ayrılarak sistemleştirilmiştir. Hitit kanunları Babil ve Asur kanunlarına göre daha adil ve insancıdır. Ölüm cezası ancak devlete ve hükümdara karşı işlenen suçlara verilirdi. Bunun dışındaki suçlar para cezası ile cezalandırılırdı.

Hititler "tarih yazıcılığına" önem vermişlerdir. Krallar, tanrılarına hesap verme düşüncesiyle kil tabletler üzerine "Anal" denilen yıllıklar hazırlamışlardır. Bu yıllıklara kral, olumlu - olumsuz tüm gelişmeleri yazmıştır. Bu nedenle objektif (tarafsız) bir kaynak sayılabilir.

Hititler Mısırlılar arasında, Suriye topraklarına egemen olmak için M.Ö. 1296'da Kadeş Savaşı yapılmıştır. Savaş sonunda M.Ö. 1280'de imzalanan Kadeş Antlaşması, tarihte bilinen ilk yazılı antlaşmadır.

Hititler heykel, kabartma ve demir işlemeciliği alanlarında ileri gitmişlerdir, ivriz ve Yazılıkaya kabartmaları günümüze kadar ulaşmıştır. Çivi ve Hiyeroglif yazısı olmak üzere iki çeşit yazı kullanmışlardır.

Geçmişten günümüze insan topluluklarının kültürel etkileşiminde;

- yazı ve alfabe,
- ticaret,
- göçler,
- spor müsabakaları,
- savaşlar,
- basın ve yayın organları etkili olmuştur.

2. Frigyalılar

Sakarya nehri civarına yerleşen Friglerin merkezi Ankara Polatlı yakınlarındaki Gordion'dur.

Kral Midas döneminde bütün Orta ve Güneydoğu Anadolu'ya egemen oldular.

Frig ordusu genellikle yaya askerlerden oluşurdu.

Ziraatçı bir topluluk olduklarından dini inanışlarında bunun etkisi görülür. En büyük tanrıları toprak ve bereket tanrısı Kibele'dir. Tanrıların ilkbaharda doğup sonbaharda öldüğüne inanılması doğa - din ilişkisine örnek olarak gösterilebilir.

Frig kralları tarımı korumak için ağır kanunlar koymuşlardır. Bu kanunlara göre bir öküz kesenin veya bir saban kıranın cezası ölümdü.

Frigyalılarda dokumacılık gelişmişti. Tiftik keçisinin kılından üretilen dokumalar ile kilim ve halı üretimi yaygındı. Frig kilimlerine Tapates denir.

Halk sosyal sınıflara ayrılmıştı. Büyük toprak sahipleri yönetimde etkili idi. Köleler ise bedel ödeyerek hürler sınıfına geçebildirdi.

• Bu durum; kişisel statünün belirlenmesinde ekonominin önemli bir yeri olduğunu ve katı bir sınıf ayrımının olmadığını gösterir.

♦ Fenike alfabesini kullanan Frigyalılarda ilk kez hayvan hikayelerini anlatım geleneği (fabl) örnekleri görülmüştür.

* Ölülerini kayadan oyma mezarlara koyan Frigyalılardan günümüze kadar ulaşan Eskişehir yakınlarındaki Midas'ın mezarı en ünlü kaya mimarilerindendir.

♦ Frigyalılar maden işlemeciliği konusunda da ileri gitmişlerdir. Bronzdan boğa başı veya başka figürlerle yaptıkları süslü kadehleri Yunanistan'a sattıkları bilinmektedir.

♦ Frigyalılar Kimmerler tarafından yıkılmış ve daha sonra Lidya egemenliğine girmiştir.

3. Lidyahılar

♦ Hint - Avrupa asıllı bir toplumdur.

* Batı Anadolu'da Gediz ve Küçük Menderes nehirleri arasında kalan bölgeye yerleşmişlerdir.

* Başkentleri Salihli yakınlarındaki Sard'dır.

* Lidyahılar, dini inanç ve sanat alanında Anadolu ve Yunan kültürünün etkisi altında kalmışlardır.

* Lidyahılar Fenike alfabesinden alınmış 26 harfli bir alfabe kullanmışlardır.

* Masalcılığın babası olarak bilinen **Ezop** Lidya kralından maaş almıştır.

* Lidya'da mimari kuyumculuk, heykeltçilik, dokumacılık ve dericilik gelişmiştir.

* Lidyahılar, ulusal bir ordu kurmak yerine ücretli askerlerden oluşan ordu kurmuşlardır. Bu durum uzun süre varlıklarını sürdürmelerini engellemiştir.

♦ M.Ö 546'da Persler tarafından yıkılmışlardır.

4. İyonyahılar

* İyonya, İzmir ile Büyük Menderes nehri arasında kalan kıyı bölgesine Eski Çağ'da verilen isimdir. Yunanistan'da yaşayan Akalar göçler sonunda bu bölgeye yerleşip Efes, Milet, Foça ve İzmir gibi şehir devletleri kurmuşlardır.

♦ Merkeziyetçi bir yönetim anlayışının olmaması demokratik bir yapının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu durum da özgür düşünce ortamının oluşmasını sağlamış, İyonyahıların bilim ve felsefe alanında ilerlemesine zemin hazırlamıştır.

Bilimin gelişmesinde coğrafi konumlarının da etkisi vardır.

♦ En önemli geçim kaynakları deniz ticaretidir. Akdeniz ve Karadeniz'de koloniler kurmuşlardır.

- * Diğer Anadolu uygarlıklarında olduğu gibi dinleri çok tanrılıdır.
- * Fenikeliler vasıtasıyla, Fenike alfabesini öğrenen İyonyalılar bu alfabenin batıya aktarılmasını da sağlamışlardır.
- * İyon uygarlığı her alanda Yunan medeniyetini etkilemiştir.
- * Matematik ve astronomi bilgini; Tales, Pisagor ünlü filozof Diyojen, tıbbın temellerini atan Hipokrat, tarih biliminin babası sayılan Herodot İyonyalıdır.

İyonyalıların ticaret sayesinde zenginleşmeleri, özgür ve demokratik bir düşünce ortamı oluşturmaları medeniyet alanında ileri bir uygarlık olmalarını sağlamıştır.

5. Urartular

- * Urartu Devleti Asya kökenli Hurri kabileleri tarafından MÖ. IX. yüzyılda Van Gölü ve çevresinde kurulmuştur. Başkenti Tuşpa (Van)'dır.
- * Anadolu'da ilk defa federal bir devlet kurmuşlardır.
- * Yaşadığı bölgenin özelliğinden dolayı tarım, hayvancılık ve madencilikle uğraşmışlardır.
- * Savaş Tanrısı Haldi'ye inanılması askerliğin önemli olduğunu gösterir.
- * Tarımı geliştirmek için sulama kanalları yapmışlardır.
- * Mezarlarını oda ve ev şeklinde yapan Urartular, bu mezarlara ölüyle beraber değerli eşyalarını da koymuşlardır.
- Bu durum Urartuların ölümden sonraki yaşama inandıklarını gösterir.

MEZOPOTAMYA UYGARLIKLARI

Mezopotamya tarih boyunca Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan yerlerin özel adı olmuştur. Mezopotamya genel olarak verimli toprakların yer aldığı, iklimin insan yaşamasına son derece elverişli olduğu, düzlük, geniş ve yağış alan bir alandır. Mezopotamya sayılan nedenlerden ötürü tarihsel dönemlerin başından beri birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bölge taş bakımından fakir olduğu için günümüze az sayıda eser ulaşmıştır.

Sümerler

Site denilen şehir devletleri halinde yaşamışlardır. Rahip krallar tarafından yönetiliyorlardı. Sümerler, M.Ö. 3500-M.Ö. 2000 yılları arasında Mezopotamya'da yaşamışlardır.

Devlet kentlerden oluşmuştu ve her kent surlarla çevrili idi. M.Ö. 3000-2500 yıllarında yüksek ruhbanlardan oluşan egemen sınıfları dinsel yapıya sahip kent devletlerinin yöneticileri olarak ortaya çıktılar. Bu kral- rahipler dinsel ve siyasal işleri yürütürlerdi. Bir kentin başrahibi aynı zamanda o kentin başkanıydı. Kendisinden sonra kurulan bütün medeniyetleri etkilemişlerdir. Her alanda ilkler bu uygarlığa aittir. O dönemin bilim alanında en ileride olan uygarlıklardır. Gök cisimlerini ve yıldızlarını araştırmışlar, geometri ve matematik biliminin doğmasına neden olmuşlardır.

Ziggurat denilen çok katlı tapınakları vardır. Bu tapınaklardan birçok işte yararlanıyorlardı. Alt katlarda çiftçilerin

tarım ürünlerini depoladığı ambar, tapınak devlet yönetim merkezi ve üst katlar bilim ve uzayı inceleme merkezi olarak kullanıyorlardı.

Güçlü bir askeri sistemleri vardı çünkü zengin olmalarından dolayı sürekli saldırıya uğruyorlardı.

Toprakdan yapılmış evleri vardır. Topraklardan yapılma nedeni ise taşın fazla bulunmamasıdır. Çanak- çömlek yapmayı ve madenleri işlemeyi biliyorlardı.

Yerleştikleri kesimlerde muazzam bir sulama sistemi, kanallar ve barajlar kurup, sulamaya dayanan bir tarım sistemi geliştirmişlerdir. Tekerleği icat eden Sümerler tarlaları, öküzlerin çektiği sabanlarla sürmüşlerdir.

60 sayıdan oluşan bir sayı sistemi kullanan Sümerler, bu sayı sistemini bütün zaman ve mekân hesaplarında kullanmaktaydılar. Ayı 30, yılı 360 gün olarak hesaplayarak gece ve gündüzü 12'şer saate bölmüşlerdir. Bir yılı 12 ay olarak hesaplamışlardır. (Ay yılı takviminin temellerini atmışlardır.) Ay ve Güneş tutulmasını hesaplamışlardır. Aritmetik ve geometrinin temellerini atmışlar. Dört işlemi kullanmışlar, daireyi 360 dereceye bölmüşlerdir.

M.Ö. 2500 yıllarında ilk yazıyı bulan Sümerler yazıları şekiller üzerine kurulu yani her varlık ve olay için bir şekil kullanmışlardır.

Çivi yazısı işaretleri geçmişteki bir resim yazısına dayanır. Bu durum insanlığın tarihi çağlara geçmesine sebep olmuştur.

- ♦ İlk yazılı kanunlar Sümer Kralı Urukagina tarafından yapılmıştır.

Asurlar

Yukarı Mezopotamya'da yaşamışlardır. Merkezi Ninova'dır. Asur kanunları çok sert ve vahşidir. Başta mutlak yetkilerle donatılmış acımasız krallar bulunurdu. (Bunlar kendilerini Dünya hakimi sayarlardı.)

Saraydan sonra ordu gelirdi. Devletin temeli orduya dayanırdı. Çok iyi örgütlenmiş bir orduları vardı. Zamanın teknolojisini iyi kullanıyorlardı. Medler ve Babiller (Kaideliler) birleşerek Asurluları yıkmışlardır.

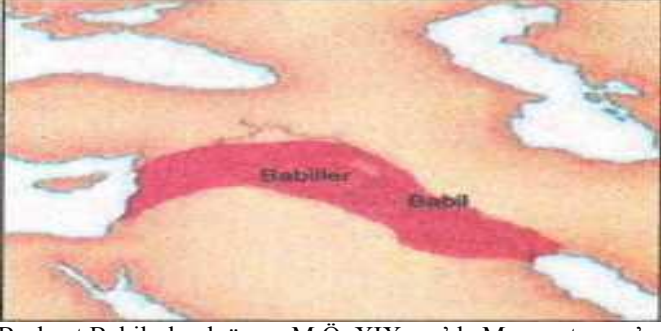
Tarıma elverişli toprakları olmadığı için ticaretle uğraşmışlardır. Anadolu ile ticaret yapmışlar ve Anadolu'ya Sümerlerden öğrendikleri yazıyı öğretmişlerdir. Böylece Anadolu'da tarihi devirler başlamıştır.

Asurlarda, Sümerler gibi zigguratlar yapmışlardır. Savaşçı bir uygarlıktır. Anadolu'da tarihi çağları başlatan ve Anadolu'ya ilk yazıyı getiren Asurlar'dır.

Mezopotamya'dan dışarıya tahıl, hurma, yün, süs eşyaları satıyor, dışardan ise kereste, fildişi, maden alınıyordu. Ekonomik faaliyetlerin başında madencilik ve dokumacılık geliyordu. Ticaretle takas ve külçelerle gümüş para kullanılıyordu.

- ♦ Oldukça sert yaptırımli hukuki kuralları vardı.

Babiller

Başkent Babil olmak üzere M.Ö. XIX. yy'da Mezopotamya'nın en güçlü devletini kurdular. Babilliler, Kral Hammurabi zamanında mutlak krallığa dayalı büyük bir imparatorluk kurdular. Hammurabi, kendi adı ile anılan Hammurabi kanunlarını çıkarmıştır. Bu kanunların temeli kısasa kısastır. Yani çok sert kanunlardır. Örneğin birini öldürdüğünde katilde öldürülüyor, birisinin elini kestiğinde kesenin de eli kesiliyordu. Karşı tarafa ne yapılmışsa aynısı yapana uygulanıyordu.

Babillerde Sümerler ve Asurlar gibi zigguratlar yapmışlardır. Bu uygarlığa ait dünyanın 7 harikasından olan babillerin asma bahçeleri vardır. Babil kuleleri de ünlüdür. Babilliler, astronomi çalışmaları yapmışlar, burçları bulmuşlardır. Babillilere ait en önemli sanat eserleri Hammurabi Steli, Babil Kulesi ve Babil'in Asma Bahçeleri'dir.

♦ Babillere Hititler son vermiştir.